

**РЕФЕРЕНТНА ФУНКЦІЯ ІДІОЕТНІЗМІВ
У ПРОМОВАХ БРИТАНСЬКИХ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРІВ**

Досліджено референтну функцію ідіоматичних одиниць, ужитих у промовах британських політиків. Встановлено, що референтна функція ідіоетнізмів має три різновиди: топологічну, призначену для просторової локалізації компонентів ситуації; темпоральну, спрямовану на розташування учасників подій у часі; характеристичну, залучену для індивідуально-авторського зображення складників ситуації.

Ключові слова: ідіоетнізм, елокуція, референтна функція.

The article explores the referential function of idiomatic units used in the speeches of British prime ministers. It is proved that the main elocutionary functions of idioms, meant for the verbal ornamentation of speeches, are appealing, referential, evaluative and emotive.

In the appealing function idioms signify perception and thinking, activating the cognitive abilities of the addressee. The referential function is divided into three sub functions to represent the situation from different perspectives: topological, temporal or characterizing. Topological sub function is intended for the space localization of the components of the situation. Idioms in temporal sub function aimed at the location of people in time. Characterizing idiomatic units help the author to describe the components of the situation. The evaluative function suggests three options for using idioms: a general assessment, for comparison and intensification. Idioms in the emotive function reflect a speaker's feelings in the process of communication.

Key words: idiom, elocution, appealing function, referential function, evaluative function, emotive function.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Третій рівень риторичної текстобудови – елокуція – полягає в

орнаментатії мовлення, тобто виборі мовних одиниць, спрямованих на вплив на аудиторію [1, с. 22]. Аналіз виступів британських прем'єр-міністрів засвідчив, що ідіоматичні одиниці, пов'язані з елокуцією, слугують засобом характеристики референтної ситуації, оцінки подій, людей, а також підсилюють висловлення думок і почуттів. Відповідно до цього, виділяємо чотири основні елокуційні функції ідіотнізмів, які зустрічаються упродовж усього тексту: апелятивну, референтну, оцінну та емотивну. Референтна функція ідіотнізмів призначена для відбиття топологічних, темпоральних і характеристичних рис ситуації, яку розуміють як відображений у висловленні відрізок дійсності, що включає подію й учасників [42, с. 359; 4, с. 8; 6, с. 171].

Метою статті є дослідження ідіотнізмів у референтній функції у промовах британських прем'єр-міністрів.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи структуру ситуації, вирізняємо три референтні підфункції ідіоматичних засобів: топологічну, призначену для просторової локалізації компонентів ситуації; темпоральну, спрямовану на розташування учасників подій у часі; характеристичну, залучену для індивідуально-авторського зображення складників ситуації.

Топологічні одиниці співвідносять людей, предмети, явища, події з конкретним простором, тобто середовищем всього сущого, оточенням, у якому все відбувається [5, с. 26]. Елокутивна функція ідіотнізмів цієї групи полягає у позначенні розташування об'єктів у різній перспективі стосовно людини: недалеко від її тіла (*close at hand* – 'близько'), її помешкання (*out of doors* – 'просто неба') або у будь-якому місці (*to take the place* – 'відбуватися і займати місце') [11]. Фразеологічні єдності (ФЄ) та фразеологічні сполучення (ФС) цієї групи використані у промовах У. Черчілля, який створював ефект образної репрезентації місця у топологічному ракурсі.

У проведених раніше дослідженнях встановлено, що топологічне ФЄ *close at hand* орієнтує людину стосовно об'єктів, пов'язаних із найближчим оточенням, на різних рівнях узагальнення: поряд із людиною, вказуючи на її задоволення тим, що вона має, або відбиваючи межі бажаного розташування об'єкта [7, с. 228]. Із метою наголошення на загрозі британському народові У. Черчілль використовує ФЄ *close at hand* у першій

функції, тобто для позначення близького місцеперебування військ ворога: But he still has very large forces close at hand, and if he has not come recently to London it is certainly not because he likes us better [12, с. 185].

ФС to take the place на позначення місця має два різні значення: займати місце і відбуватися [11]. У найбільш загальному ракурсі ФС залучається У. Черчіллем для опису ситуації, коли колишній льотчик займе місце в парламенті: I think it is gratifying to the House that one of our fighter-pilots who was engaged in severe actions, should be able to take his place here today and discharge his Parliamentary duties [12, с. 7]. Ця сама одиниця вживається при повідомленні про поділ, напр., If a division takes place, it is a matter of confidence, which, nevertheless, enables everyone to see exactly where we stand and how far we can call upon the loyalty of the House [12, с. 294].

Отже, ФС і ФЄ у топологічній функції відображають різну відстань референтів від адресата, створюючи ефект присутності або відстороненості.

Темпоральні одиниці посилюють різні аспекти локалізації подій у часі. Ідіоматичні засоби використовуються в цій функції у виступах усіх політиків, крім Т. Блера, що свідчить про меншу значущість часу для діяльності цього прем'єра. У промовах інших політиків темпоральні одиниці відбивають різне розуміння часу і ставлення до нього.

Різні прем'єр-міністри вживають темпоральні одиниці відмінної семантики, відображаючи властивості авторського стилю. У виступах У. Черчілля поширені ФС двох підгруп: з іменником days (dark days, great days) і одиницею time (in the olden times, at the very time).

ФС з іменником days відбивають позитивну та негативну оцінку: до складу перших входить прикметник great зі значенням important and impressive 'важливий і вражаючий' [11], а до других – прикметник dark з семантикою unpleasant, without any hope that smth good will happen 'неприємний, не вселяючий жодної надії' [11]. Вказані особливості семантики прикметників зумовлюють їх використання у промовах.

Позитивне значення ФС great days описує важливий час для Британії, коли національна армія перемагала у військових діях

проти Німеччини: These are great days – the greatest days our country has ever lived [12, с. 276]. Негативне значення ФС dark days, яке досягається завдяки наділенню темної частини доби негативними рисами, допомагає автору описати труднощі військового періоду: But the Canadians are the heirs of an other tradition, a tradition of valour and faith which they keep alive in these dark days [12, с. 147].

ФС з іменником time характеризують події в трьох різних аспектах: давності, збігу та інтенсивності. На давність подій вказує прикметник olden у значенні 'древній' ancient у структурі фразеологічного сполучення in the olden times [11]. Відчуття давнини у цьому виразі підкреслюється вживанням закінчення – en, не характерного для сучасної англійської мови. Саме ця форма апелює до давніх битв та перемог англійського народу: We arise again and take our stand for freedom as in the olden time [12, с. 295].

Збіг окремих подій позначений прикметником very у ФС at the very time, про що свідчить його визначення 'той самий' [11]. Відповідно, У.Черчилль використовує вказану одиницю для опису збігу між морськими втратами британців і успіхами німецького флоту: The fact that our shipping losses have so remarkably diminished and diminished at the very time when Hitler boasted that his sea war would be at its height [12, с. 295].

Інтенсивність подій відображена у виступах Г. Вільсона за допомогою специфічних сполучень (CC) day to day і by day and by night. Порівнюючи CC by day and by night і day to day, слід відмітити, що тлумачення першого як 'днями і ночами, цілодобово' at all times, around-the-clock, uninterrupted [11] вказує на діяльність протягом усієї доби, тобто відбиває довшу тривалість події, ніж CC day to day, визначення якого 'щоденний, регулярний' daily, regular [11] імплікує, що діяльність відбувається лише час від часу.

Семантика вказаних одиниць визначає їхнє вживання для позначення подій різної важливості. CC by day and by night вказує на безперервну працю парламентської фракції лейбористської партії заради перемоги: Members of the Parliamentary Labour Party, who, by day and by night, are working to carry through into statutory effect the principles for which they fought [13, с. 20].

Відповідно до її значення одиниця *the day to day* використовується для позначення менш важливих подій і навіть надання їм негативної характеристики. Так, Г. Вільсон скептично ставиться до щоденних дебатів у висловленні *But, my Lord Mayor, our influence in the United Nations, which we passionately believe can and must be enhanced, depends on more than the day to day debates* [13, с. 12].

Промови Г. Брауна відрізняються використанням у темпоральній функції *CC*, у яких другий компонент характеризує момент часу за ступенем його важливості: *a moment of opportunity*, *a moment of significance*, *a moment of urgency*. На найменшу значимість моменту часу вказує *CC a moment of opportunity*, у складі якого другий компонент *opportunity* має значення 'вигідні або сприятливі умови' *a suitable or advantageous circumstance or combination of circumstances* [11]. На відміну від *CC a moment of opportunity*, який позначає лише вигідні умови, *CC a moment of significance* передає важливість моменту, а *CC a moment of urgency* вказує на потребу в терміновій реакції на те, що сталося.

CC moment of opportunity у темпоральній функції вказує на нагоду для конкретних дій, наприклад, для боротьби проти бідності в Африці: *It is also a moment of profound opportunity* [10]. На більшу значущість моменту в *CC a moment of significance* вказує другий компонент *significance* із семантикою важливості 'the quality or state of being importance' [11]. Ця одиниця підкреслює значимість конкретного моменту – початку кампанії проти малярії в Танзанії: *It has been a quite historic moment of great significance and now with these announcements we can believe that what has been impossible a few years ago is now possible, and being together to make it happen* [10].

На найбільшу вагомість часового моменту вказує *CC a moment of urgency*, у складі якого компонент *urgency* позначає потребу у терміновій реакції, дії – *need for immediate action, speed etc.* [11]. Ця *CC* виконує темпоральну функцію і виражає невідкладність конкретних дій, напр., *For if this is a moment of urgency, it is also a moment of profound opportunity* [10].

Таким чином, у темпоральній функції ідіотетнізми у промовах У. Черчілля вказують на сприятливий/несприятливий час для

певних подій, на їх давність і одночасність. У виступах Г. Вільсона ідіоматичні засоби у темпоральній функції позначають повторюваність окремих дій людини в часі. Г. Браун звертається до ідіотнізмів у вказаній функції для підкреслення значимості конкретного моменту.

Характеристичні одиниці спрямовані на зображення стану речей в індивідуально-авторському ракурсі. Для цього використовуються СС, ФС і ФЕ, які позначають масштабність (*on a very great and very substantial scale, in all quarters*), контрольованість (*in hand*), важливість (*to be of importance*) та динаміку розгортання ситуації (*on the move, on the way out, on top of*). Кожен із прем'єр-міністрів вживає окремі з вказаних одиниць, а Г. Браун використовує ідіоматичні засоби для репрезентації подій, котрі тлумачать як зміну стану речей [3, с. 324]. Тому розглянемо функціонування характеристичних ідіотнізмів у виступах кожного автора окремо.

Віддаючи данину здобуткам воєнного часу, У. Черчілль акцентує масштабність подій за допомогою ФС *on a very great and very substantial scale* та *in all quarters*, а контрольованість ситуації – за допомогою ФЕ *in hand*.

ФС *on a very great and very substantial scale* оцінює розмах бойових дій, напр., *We are not by any means content with the results, but they are certainly on a very great and very substantial scale* [12, с. 21]. Водночас, ФС *in all quarters* відображає масштаби суму з приводу смерті британського посла у США: *I take the opportunity of expressing the grief which the House has felt in all quarters at the sudden untimely death of our Ambassador in the United States, Lord Lothian* [12, с. 18].

Контрольованість ситуації відображена ФЕ *in hand* у промовах У. Черчілля та Г. Вільсона. Область джерела цієї одиниці представлена ситуацією, коли рука керує певним механізмом або притримує фізичний об'єкт, а царина мети успадковує абстрактну ідею контролю. У промовах У. Черчілля ця ФЕ описує контроль за військами, напр., *This message was sent at 12 o'clock today, when the military reported that the situation was in hand* [12, с. 139]. Г. Вільсон використовує цю одиницю для повідомлення про контроль за станом вільного підприємництва у британській промисловості, напр., *Action is in hand to extend the workings of democracy in British industry, so that shareholders will*

be informed of any hitherto secret political donations made in their names and with their money [13, с. 21].

Крім контрольованості, у виступах Г. Вільсона важливість ситуації позначена за допомогою СС *to be of importance*, до складу якого вводиться прикметник *such*. У наступному прикладі вагомість ситуації акцентується сполученням вказаного СС з додатком *for world peace*, який вказує на глобальну важливість, напр., *That is why our membership of the Commonwealth is of such importance for world peace* [13, с. 33].

Динаміка розвитку ситуації відображена в промовах Т. Блера за допомогою ФЄ *to be on the move* та *to be on the way out* на позначення руху. ФЄ *to be on the move* характеризує розвиток світу: *The world is on the move again, the change in the early 21st century even greater than that of the late 20th century* [8]. Водночас ФЄ *on the way out* вказує на процес зникнення державних служб, які підтримували різноманітні сервіси: *The 'one size fits all' public service is on the way out* [9]. Окреме місце серед одиниць, призначених для опису ситуацій, займає ФЄ *mug's game*. Ця ФЄ відображає недоцільність інвестування в машинобудування: *This ploughing back profits into new machinery is a mug's game – or that when times are good we do not need to modernise, and when they are bad we cannot afford to* [13, с. 53].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Загалом, аналіз елокуційного вживання ідіотнізмів у референтній функції свідчить, що окремі прем'єр-міністри акцентують різні аспекти ситуацій, що зумовлено особливостями стану Британії та світу під час їхнього головування в уряді. У. Черчілль та Г. Вільсон наголошують на статичних аспектах стану справ, а Т. Блер – динамічному, що зумовлено прискоренням розвитком сучасного світу. Намагаючись відобразити великі здобутки народу у воєнний час, У. Черчілль змальовував масштабність стану в країні та її контрольованість. Г. Вільсон акцентував важливість різних складників ситуації, а Т. Блер використовував ФЄ зі значенням руху для опису динаміки розвитку сучасного світу, коли важко контролювати стан справ.

Проведене дослідження дозволяє продовжити та поглибити аналіз інших елокуційних функцій ідіом у промовах британських політиків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безменова Н. А. Очерки по теории и истории риторики. Москва : Наука, 1991. 216 с.
2. Гак В. Г. Высказывание и ситуация. *Проблемы структурной лингвистики*. Москва : Наука, 1973. С. 349–372.
3. Демьянков В. З. «Событие» в семантике, прагматике и в координатах интерпретации текста. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. 1983. Т. 42, №4. С. 320–329.
4. Долинин К. А. Интерпретация текста. Москва : Просвещение, 1985. 285 с.
5. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма. *Лингвистика – психология – когнитивная наука. Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С. 34–37.
6. Левицкий А. Э., Савчук И. И. Ситуация как когнитивно-коммуникативная форма представления знаний в языке и речи. *Проблемы представления (репрезентации) в языке. Типы и форматы знаний*: сб. науч. трудов. Москва ; Калуга : РАН. Ин-т языкознания, 2007. С. 171–179.
7. Талавіра Н. М. Семантична структура безартиклевих зворотів із прийменником at в англійській мові: лінгвокогнітивний аспект. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. пр. / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – Київ : Київськ. нац. лінгв. ун-т, 2008. Вип. 20. С. 227–232.
8. Blair T. Conference speech. URL : <http://www.guardian.co.uk/uk/2005/sep/27/labourconference.speeches>.
9. Blair T. Speech to CBI annual conference in Birmingham. URL : <http://www.number10.gov.uk/Page4851>.
10. Brown G. Speech on Malaria. URL : <http://www.number10.gov.uk/Page16974>.
11. Oxford Advanced Learner's Dictionary Genie. – 219 Mb. – Oxford : Oxford University Press, 2003. 1 електрон. Опт. Диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Windows 97, 2000; MS Word 97-2000. Назва з контейнера.
12. Wilson H. Purpose in Power. London : Weidenfeld and Nicolson, 1966. 194 p.
13. Churchill W. S. The Unrelenting Struggle : War Speeches. Vol. 2. London : Cassel, 1943. 349 p.